

ASZÓDI ILONA*

A FIZETÉSKÉPTELENSÉGI ELJÁRÁSOK EURÓPAI UNIÓS SZABÁLYZATA

I. Bevezetés

Az Európai Unió Tanácsa 2000. május 29-én a jogharmonizáció jegyében elfogadta a fizetéseképtelenségi eljárásokra vonatkozó egységes szabályozást¹, amely 2002. május 31-én lépett hatályba. A szabályozás egyik nagyon fontos jellemzője, hogy bár az uniós jogegyesítés körében már 1995-ben elfogadták a fizetéseképtelenségi eljárásokról szóló egyezményt, de a hosszú évek vajúdása alapján megszületett egyezmény a Gibraltárral kapcsolatosan – hallgatólagosan – létező területi problémák miatt Nagy-Britannia ellenzését váltotta ki és az előírt határidő eredménytelen eltelte miatt 1996. május 26-án érvényét veszítette.

Éz utóbbiakra is figyelemmel a szabályozás² kedvező hír az Európai Unió tagországainak, amelyek közül többen már 30 éve dolgoznak a fizetéseképtelenségi kérdésekre vonatkozó páneurópai konszenzus létrehozásán.³ A cél, hogy a fizetéseképtelenségi eljárások lebonyolításában és az ezekhez kapcsolódó bírósági határozatok tekintetében egységes szabályozást teremtsen azokban az esetekben,

* BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, főiskolai docens, C. Sc.

¹ The EU Regulation on Insolvency Proceedings.

² Hazánkban még nem került alkalmazásra.

³ Az EU tagországok és a kelet-közép európai országok egyesülete által 1990-ben Bécsben létrehozott, INSOLEurope néven működő, mintegy ezer tagot számláló egyesület, amelynek jelen cikk szerzője alapító és 1993 óta igazgatóságának (Council) tagja, úgy az itt ismertetett szabályozás, mind az ENSZ égisze alatt működő UNCITRAL Model Law a határon átvívelő csődökről szóló rendelkezés létrehozásában, végleges formába öntésében aktívan részt vett.

amikor az eljárás különböző európai országokat, illetve illetékességi területet érint.¹

E tanulmány keretei között

- a szabályozás alkalmazási körét,
- legfontosabb előírásait, és
- a pénzügyi ügyletek néhány vonatkozását kívánom ismertetni.

II.1.

A szabályozás 2002. május 31-én lépett hatályba, Dánia kivételével a szabályozás az összes tagállamban közvetlenül alkalmazandó lesz, az amszterdami egyezményhez csatolt² jegyzőkönyvvel összhangban. A jogegységesítés fő eszköze a kölcsönös elismerés és az együttműködés. A szabályozás helyettesíti a tagállamok között fennálló, a fizetéseképtelenség körébe tartozó különböző államközi egyezményeket.

A szabályozás olyan kollektív fizetéseképtelenségi eljárásokra érvényes,³ amelyek az eljárás alá vont adós vagyonnal való rendelkezési jogának részleges és teljes körű kijelölését vonják maguk után.

A szabályozás szerint hatálya alá – az angol szabályozás figyelembe vételével megállapított – eljárások tartoznak.⁴

- bíróság által az adós kérelmére elrendelt felszámolás, fizetéseképtelenségi eljárás;
- a hitelező általi kérelemre elrendelt eljárás;
- csőd eljárás, ide sorolva a hatósági zár alá vételt;
- csőd gondnokság;
- a fizetéseképtelenségi jogszabályok által szabályozott önkéntes megállapodások.⁵

A szabályozás személyi hatálya az egyszemélyes vállalkozásokra, egyéni adósokra egyaránt kiterjed.⁶

A fizetési moratórium a pénzügyi nehézségekkel küzdő vállalatok részére lehetőséget nyújt egy a fizetőképességet helyreállító egyezség létrehozása. A hatály alá azonban kizárólag a fizetéseképtelenségi eljárás során kötött egyezségek tartoznak, egyéb eljárások⁷ csak a csőd gondnoksági eljárás részeként.

Nem tartoznak a szabályozás körébe a biztosítótársaságok, hitelintézetek, a harmadik fél számára pénzalapokat vagy értékpapírokat megőrző befektetési társaságok és a kollektív befektetési társaságok. Ezekre a társaságokra speciális szabályok vonatkoznak. Ugyanakkor az Európai Unió pénzügyminiszterei meg-

¹ Az európai tagállamok meglévő törvényeit és politikáit – sajnálatos módon – csaknem két év alatt nem tudta harmonizálni.

² 1999. május 1-én kelt.

³ 1 (1) cikkely.

⁴ „A” függelék.

⁵ Az utóbbi kettő a „kontinens” szabályaitól eltérő rendelkezéseken alapul, az önkéntes megállapodásokon az ún. reorganizációt értjük, amely a különböző társasági formában működő gazdálkodó szervezetek esetén lehetséges.

⁶ A 45. § alapján a függelékek minősített többséggel módosíthatók, ennél fogva bővíthet a szabályozás hatálya alá eljárások száma.

⁷ Pl. a magyar szabályozás szerinti végelszámolások.

egyezésre jutottak a hitelintézetek reorganizációjára és felszámolására vonatkozóan.¹

II.2.

A szabályozás nem visszamenőleges hatályú, kizárólag a szabályozás hatálybalépésének napjától kezdődő eljárásokra alkalmazható.

A szabályozás különbséget tesz ún. főeljárás és másodlagos eljárás között. A főeljárás abban a tagországban indul, ahol az adós „központi” érdekköre található. Az eljárás egyetemleges érvényű: kiterjed az adós minden vagyonára és valamennyi hitelezőjére, azok székhelyétől függetlenül. A másodlagos eljárások az adósnak az adott államban lévő vagyonára korlátozódnak és feltételeznek egy főeljárást, amellyel párhuzamosan futnak.

A szabályozás különösen akkor hasznos, ha az adós gazdálkodó szervezet legalább két uniós tagországban fiókteleppel, vagy jelentős mértékű vagyonnal rendelkezik.

Ha az adós külföldi, uniós országban történő jelenléte nem fióktelep útján, hanem leányvállalat alapításával valósul meg, külön-külön főeljárásokat kell indítani.²

III.1.

A szabályozás a fizetéseképtelenségi eljárások két fő típusát különbözteti meg: nevezetesen az egyetemleges érvényű főeljárásokat és a területi érvényességű lokális eljárásokat.

A fő fizetéseképtelenségi eljárás megindítására a tagállamok szabadon jelölhetik ki bármely tagország bíróságát.³ Az így megindult eljárásokat valamennyi tagország elismeri és ezzel az adós bárhol fellelhető vagyonát felöleli. A főeljárás keretei között a felszámolás illetve a reorganizáció egyaránt végrehajtható.

A szabályozás alkalmazásában a felszámoló mindig olyan személyt, vagy kormányzati testületet jelent, amelynek az a funkciója, hogy kezelje és értékesítse az adós vagyonát.⁴

Az adós központi érdekköre szerinti bíróság kijelölésénél a bejegyzett székhely az általánosan elfogadott kiindulási alap.⁵

A jelenlegi, mobilabb üzleti környezetben még az is lehetséges, hogy idővel két vagy több tagállam minősülhet a központi érdekkör helyének.

¹ A megegyezésről 2001-ben direktívát adtak ki. Hasonló körben készült direktíva a biztosítótársaságok felszámolási eljárásáról is.

² Az utóbbi rendelkezésnek az az indoka, hogy a leányvállalatok mindig önálló jogi személyiséggel rendelkeznek.

³ L. szabályozás 3. §.

⁴ E körbe tartoznak a szabályozás szerint a vagyonkezelők, vagyonfelügyelők, csődgondnokok is.

⁵ Akadnak olyan vélemények, különösen Nagy-Britanniában, hogy központi érdekkörnek lehet tekinteni azt a helyet is, ahol a cég fő üzleti érdekeltségei koncentrálódnak és vagyonának túlnyomó része található (vö. Sandy Shandro Freshfields Druckhaus Desinger 2000, 4 A II ER 796).

Különböző szakmai fórumokon¹ felvetődött olyan lehetőség is, hogy a szabályzat alkalmazási köre kiterjedhet az Európai Unió kívüli vállalatok elleni eljárásokra is. Ebben a körben elsősorban az USA, illetve valamelyik adóparadicsomban bejegyzett olyan cég jöhet szóba, amely rendszeres üzleti tevékenységet folytat az Európai Unióban. Várhatóan több vitára, esetleg bírósági eljárásra – állásfoglalásra kerül majd sor e kérdésben. Az Európai Unió Bíróságának jogértelmezése valószínűleg precedens értékű lesz valamennyi tagállam számára.

III.2.

A másodlagos eljárás megindításának az a feltétele, hogy az Európai Unió tagországban megindult fő eljárás alá vont gazdálkodó szervezet a másodlagos eljárást megindító ország területén székhellyel rendelkezik.

A szabályozás rendelkezései szerint székhelynek az a tevékenységi hely tekinthető, ahol az adós „emberi eszközökkel” és árucikkkel nem átmenetinek tekinthető tevékenységet végez.²

A meghatározás magában foglalja a fióktelepen kívül a kereskedelmi kirendeltséget is, bár ebben az egyes tagállamok véleménye eltérő.³

A másodlagos eljárások csak felszámolási eljárások lehetnek, amelyet az adott állam jogszabályaiban a megindításra jogosult személy kezdeményezhet. A másodlagos eljárások az adott országban található hitelezők érdekeinek védelméen túl a felszámoló munkáját is megkönnyítik.

Az eljárás a cég materiális és immateriális vagyonára egyaránt kiterjed. A materiális vagyon meghatározása fizikai megjelenése miatt egyszerű, a vagyon értékű jogok esetében azok bejegyzési helye az irányadó.⁴

Jogértelmezési problémát jelent ugyanakkor az adós gazdálkodó szervezetet megillető vagy vele szemben támasztott követelések meghatározása. Ezeknek abban a tagállamban kell megjeleníteniük, ahol a szóban forgó adósság kiegyenlítésére köteles fél központi érdekköre található.⁵

Kivételes esetekben lehetőség nyílik másodlagos eljárás megindítására még a fő eljárás megindítása előtt, de ezeket később teljesen alá kell rendelni a fő eljárásnak.⁶

III.3.

A fő fizetéseképtelenségi eljárásoknál irányadó jog annak az államnak a törvénye, amelyikben az eljárás megindult.

¹ INSOLEurope Congress 2002 – Málta, 2003 Cork, Írország.

² Szabályozás 3. cikkely.

³ Az INSOLEurope 2003. Cork-i konferenciáján az angolok ellenzésével szemben a németek ezt az álláspontot képviselték.

⁴ A vagyoni értékű jogoknak nyilvános cégregisztrációban kell megjeleníteniük.

⁵ A központi érdekkör meghatározását a szabályozás a felekre bízta, de ez várhatóan nem lesz egységes.

⁶ Ha a központi érdekkör szerinti ország törvényei a fő eljárást nem engedik megindítani, vagy a hitelező székhelye szerinti országban található a követelés.

Ez alól kivételt képeznek a

- hitelezők és harmadik személyek önálló zálogjogai, visszatartási- és kézizálogjogai a másik tagállam területén található vagyon tekintetében;
- a munkajogviszonyból eredő jogok;
- a törvény, vagy szerződés alapján járó beszámítási jogok;
- jogfenntartó nyilatkozatok.¹

A szabályozás szerint az adós minden olyan vagyona, amelyet semmis, megtámadható összefoglaló néven érvénytelen szerződés útján „mentettek ki”, nem tartozik a felszámolási eljárás körébe.

E vagyon vonatkozásában ún. „kettős perelhetőségi eljárásra” nyílik lehetőség.² Ez a magyar jogi terminus technikus szerint azt jelenti, hogy mind külföldön, mind belföldön meg lehet támadni a szerződést.

III.4.

A hitelezők számára igyekszik a szabályozás egyenlő elbírálást bizonyítani, az összes hitelező érdekét egyformán védi. Ugyanakkor ösztönzést ad a helyi hitelezők számára azáltal, hogy a helyi törvények alapján járó követeléseket kell először kiegyenlíteni. Előfordulhat, hogy a helyi hitelező követelésének meghatározott százalékos kiegyenlítése magasabb lesz, mint az összes vagyonból kapható megtérülés.

A másodlagos követelések kiegyenlítésére három hónapos halasztás adható. A halasztás engedélyezését a felszámolási bíróság csak akkor bírálhatja felül, ha ez a fő eljárásban szereplő hitelezőknek nyilvánvalóan nem érdeke.

Mindkét típusú eljárásra vonatkozó bírósági végzéseket és ítéleteket valamennyi tagországban elismerik, a fő eljárás megindításának ugyanaz a hatálya, mintha az adott ország törvényei alapján indult volna meg. A külföldön tett jogfenntartó nyilatkozatra vagy követelés érvényesítésére az adott állam törvényei vonatkoznak.

IV.1.

Ha bármely bank pénzügyi tranzakciót, banki műveletet bonyolít le az ügyféllel kapcsolatosan, a pénzügyintézetekre előírt gondossággal köteles eljárni. A banki biztosítékok érvényesítésének gyakran akadálya azonban, ha az ügyfél érdekkörét – a bank tudtán kívül – egy másik országba helyezi át.³

Ennek alapján gyakran válik aggályossá, hogy fellelhető legyen az ügyfél mindenkori központi érdekköre a banki kapcsolat fennállása idején.

A pénzügyintézeteknek elsődleges érdeke, hogy ismerjék ügyfeleik fizetéseképtelen né válása esetén mindazokat a jogokat, amely őket megilleti. Az általános szabály az, hogy a biztosítékok a fő fizetéseképtelenségi eljárás megindításának helyén illetik meg a bankokat és a másodlagos eljárások a biztosíték érvényességét nem érintik. Ha a biztosítékot kikötő bank illetékességi területén másodlagos eljárás folyik, akkor a külföldi fő eljárás törvényei a banki biztosítékokra nem vonatkoznak.

¹ Ezekben az esetekben annak az országnak a joga az irányadó, ahol a követelések fedezetére szolgáló vagyon fellelhető.

² Vö. szabályozás 4(2)m cikkely.

³ A pénzügyintézetek gyakorlatában a központi érdekkörnek a cégbejegyzés helye elismert.

IV.2.

A fizetésképtelenségi eljárás megindítása nem érinti a hitelezők azon jogát, hogy saját követelésük beszámítását igényeljék az adós követelésével szemben, ahol az igény beszámítást a fizetésképtelen adós követelésére vonatkozó jogszabályok lehetővé teszik.¹ A beszámítás vonatkozásában az egyes tagállamok jogi szabályozása egymástól eltérő.²

Ugyancsak eltérő a beszámítás jogalapján kívül annak összegszerűsége is, hogy ti. a nettó illetve a bruttó tartozások összege vehető-e egybe. Felmerülhet a kérdés, hogy egyes országok korlátozzák a beszámítást.

Útmutatásként az a szabály az irányadó, hogy fizetésképtelenségi eljárásokban a fizetési vagy kiegyenlítési rendszerre (beszámítás) kizárólag a fő eljárás szerinti országnak az adott rendszerre vagy piacra vonatkozó szabályai az irányadóak.³

IV.3.

Az elmúlt évek során megfigyelhető volt az egyes országok fizetésképtelenségi gyakorlatában az a trend, hogy az eljárások reorganizáció keretében bonyolódnak le.

A szabályozás akkor javítja a reorganizáció sikerének esélyeit, ha csak egy eljárás, az ún. fő eljárás létezik. A fizetési moratórium és egyéb más reorganizációs eszközök az Európai Unió egész területén ismertek. Ugyanez a helyzet, ha a másodlagos eljárás tagállam területén folyik.

Azt azonban, hogy a szabályozás eléri-e a fizetésképtelenségi eljárásoknak a tagállamok általi kölcsönös elismerésének deklarált célját, a jövő árulja majd el. A fentiekben vázolt problémák már jelentkeznek. Mindenesetre maga a jogharmonizációs intézkedés, továbbá a rendszeres felülvizsgálat és az igény szerinti módosítás elhatározott szándéka megoldást jelenthet a felmerülő gyakorlati nehézségek megoldásának.

¹ Szabályozás 6. cikkely.

² Igény szerint rendelkezésre áll az ügyfeleknek egy segédlet, amely az egyes tagországok e tárgyban meglévő jogi szabályait ismerteti.

³ Szabályozás 9. cikkely.